

УДК 94 (477.46) (043)

РОЛЬ АМАТОРСЬКИХ ТВОРЧИХ КОЛЕКТИВІВ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОГО ВІДРОДЖЕННЯ ЧЕРКАСЬКОГО КРАЮ У ПЕРШЕ ДЕСЯТИРІЧЧЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ

Оксана Спіркіна

Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України
Україна, 18034, м. Черкаси, вул. Онопрієнка, 8
e-mail: Ksenyasp@yandex.ua

У процесі національного відродження на сучасному етапі актуалізуються питання вивчення особливостей національної культурної спадщини. Актуальність даної наукової розвідки обумовлена також тим, що новітні тенденції розвитку історичної науки пов'язані з регіоналізацією історичних досліджень, значним зростанням інтересу до вивчення місцевої, локальної історії різних регіонів України.

Діяльність аматорських колективів є важливою частиною культури України, а їхній доробок – вагомий чинник у формуванні морально-етичних цінностей, що несе українська культура у світ. Наразі роль аматорських колективів окремо взятого регіону у формуванні національного відродження українського народу у період незалежності України ще не стала предметом вивчення науковців, що й зумовило дане дослідження. Так, метою наукової праці є вивчення ролі аматорських творчих колективів Черкаської області у формуванні національного відродження краю у перше десятиріччя незалежності України. Також ставимо за мету дати класифікацію та характеристику аматорських колективів Черкащини кінця ХХ ст.

Практично у кожному населеному пункті України є свої аматори: поети, художники, народні майстри, співаки й інші. Українці завжди намагалися виразити своє відчуття прекрасного через поезію, пісню, танець, музику тощо. За радянської влади аматорство заохочувалося серед населення шляхом організації мистецьких гуртків і художньої самодіяльності, як правило, при Будинках культури.

Будинки культури були центром організації культурного дозвілля, розвитку народної творчості мешканців того чи іншого населеного пункту. Традиційно тут проходили загальноміські заходи, а у сільській місцевості вони часто залишалися єдиними осередками культури.

В обласному центрі Черкаського регіону у

1991-2001 рр. існували наступні заклади культури та мистецькі гуртки для дітей, які були домішкою для творчих колективів, – це Палац культури «Дружба народів», Центр дитячої та юнацької творчості, МБК імені І.О. Кулика, Черкаський міський палац молоді.

ПК «Дружба народів» відіграв роль одного з найбільших культурних осередків області, в якому проводилися мистецькі заходи та працювало більше 10 творчих колективів: самодіяльний ансамбль «Дружба», зразковий хор хлопчиків «Дружба», ансамбль бального танцю «Лілея», народний самодіяльний театр хореографічних мініатюр «Артанія», камерний ансамбль «Акварелі» [16] й інші. На його базі діяло 6 творчих гуртків, що об'єднували 500 дітей.

У Центрі дитячої та юнацької творчості (колишній Міський палац піонерів), який було перейменовано у 1991 р. [2, арк. 441], діяло багато гуртків для дітей і молоді, але творчих колективів було мало. У 1992 р. тут працював театр танцю «Вогник» (художні керівники П. та І. Ревуцькі), на базі якого створена фольклорна група «Журавка» (художні керівники С. Китова та В. Цюрко) [9, арк. 63]. В основному, художні колективи почали працювати тут з 2000-х рр.

За радянської влади при кожному БК діяв хоча б один самодіяльний колектив пісні чи танцю, а часто навіть декілька. Художній самодіяльності приділялася велика увага. Ця традиція не зникла після 1991 р., але відбулися зміни. По-перше, через економічну кризу початку 1990-х рр. практично всі художні колективи, створені на базі підприємств, припинили своє існування: як приклад, науково-виробниче об'єднання «Ротор» (м. Черкаси) не змогло утримувати гурт народної та камерної музики «Сузір'я» під керівництвом О.М. Дяченка та відмовилося від нього у 1992 р. [6]. Але ентузіазм аматорів деяких творчих колективів допоміг їм вижити: люди за власний кошт купували музичні інструменти,

шили костюми, виступали з концертами безкоштовно. Як приклад, керівник дитячого обрядово-фольклорного колективу «Дударик» Великохутірського СБК Драбівського району М.Д. Коваль самостійно плів для хлопчиків гурту брилі та виготовляв сценічні крайки [16]. По-друге, реорганізація та приватизація підприємств змінили політику дирекції та їх власників стосовно культурного життя працівників – кошти на утримання художньої самодіяльності не виділялися. По-третє, до 1991 р. художня самодіяльність носила обов'язковий характер і мала політичний підтекст, коли репертуар творчих колективів повинен був корегуватися відповідними органами влади. По-четверте, у 1990-ті рр. більше уваги приділялося духовному та національному відродженню населення, що змінило репертуар і різновиди самодіяльних творчих колективів: у першій половині 1990-х рр. в області стали популярними фольклорно-етнографічні ансамблі, які виконували українські старовинні, народні, козацькі пісні тощо.

До 90-х рр. ХХ ст. у підпорядкуванні практично кожного підприємства були художні колективи, що склалися з їх працівників. Вони брали участь у щорічних творчих звітах, районних та обласних святах. Економічна криза 1990-х рр. призвела до припинення діяльності або приватизації того чи іншого підприємства, у зв'язку з чим практично всі самодіяльні колективи при заводах області розпалися. Так, при Черкаському шовковому комбінаті (ЧШК) існував народний самодіяльний хор «Шовкоцвіт» (художній керівник заслужений працівник культури України Г.П. Дебжанський), який бував на гастролях у Прибалтиці, Казахстані, Польщі тощо, розпався на початку 1990-х рр. Хоча, наразі, при ЧШК створений народний самодіяльний фольклорний ансамбль «Спадщина» [14]. До 1990-х рр. на базі Канівського електромеханічного заводу «Магніт» діяв народний самодіяльний хор, але наразі припинив своє існування. Народний хор «Криниця» при Смілянському машинобудівному заводі був двічі лауреатом Міжнародних фольклорних фестивалів. Лише за 1992 р. він мав 20 концертів у селах району, а також у містах Корсунь-Шевченківський, Чигирин, Київ і Черкаси [5], але у 1993 р. розпався. Духовий оркестр Черкаського заводу телеграфної апаратури ще у 1993 р. був учасником Тижня музики для дітей та юнацтва [16], але у 1994 р. припинив своє існування.

У 1991-2001 рр. при БК регіону діяла низка аматорських колективів, які носили звання

«народний самодіяльний» чи «зразковий». Згідно архівних джерел, у 1995 р. в області працювало понад 6,5 тисяч клубних формувань, в яких діяло 5299 колективів художньої самодіяльності та 1704 дитячих гуртків [10, арк. 22], які об'єднали майже 77,5 тисяч учасників [10, арк. 19]. Народні самодіяльні колективи умовно поділимо на: 1) хорові колективи; 2) фольклорно-етнографічні колективи; 3) вокальні ансамблі; 4) вокально-хореографічні ансамблі; 5) хореографічні ансамблі; 6) ансамблі народних інструментів; 7) духові оркестри; 8) самодіяльні театри.

Українське народне хорове мистецтво утворилося у 90-ті рр. ХІХ ст. у результаті творчих пошуків фольклориста, диригента та композитора за покликанням і лікаря за фахом П.Д. Демуцького з Охматівським хором на Київщині (нині Черкащина) [12]. У радянський період української історії народно-хорове мистецтво було пріоритетним – усюди створювалися аматорські та професійні колективи. Народний хор, незважаючи на ідеологічні зашореності тих часів, став фактором національної самоідентифікації, національного ствердження, основою масового українського співу, але, зі здобуттям незалежності, виникло питання про доцільність функціонування народного хорового мистецтва та з'явилися спроби протиставити його автентичній пісні й академічному мистецтву [1]. Причинами цього були: матеріальна (неможливість фінансово утримувати великий творчий колектив) і репертуар, який потребував повного оновлення: нових, яскравих обробок народних пісень і пісень, співзвучних часові. Держава дистанціювалася від проблем народно-хорового мистецтва. На єдиний Всеукраїнський конкурс-фестиваль імені П.Д. Демуцького, що проходив у м. Київ раз на три роки, лише окремі області мали матеріальну можливість делегувати хорові колективи. Телебачення, за незначним винятком, ігнорувало цей вид музичної творчості. Наразі місце хорових колективів посіли вокально-інструментальні гурти.

Проаналізувавши діяльність самодіяльних хорових колективів регіону, прийшли до висновку, що їх чисельний склад рідко складав більше тридцяти осіб [16]. Їх учасниками були люди похилого або середнього віку. Левову долю склали хорові колективи ветеранів війни та праці з відповідним репертуаром – пісні патріотичної тематики, про війну, інколи додавалися козацькі пісні. Наприклад, народний аматорський хор «Хлопці ого-го!» Тальнівського РБК під керівництвом А.П. Ноздровського й інші. Вони

були учасниками культурно-мистецьких заходів області, районних свят, Обласного фестивалю хорів ветеранів війни та праці «Цих років не змовкне слава» тощо [3, арк. 9].

Найстарішими самодіяльними хоровими колективами області у 1991-2001 рр. були хорові колективи Городищенського району, а саме: хор Вільшанського сільського центру культури та дозвілля (далі – СЦКД) (художній керівник А. Даценко), створений у 1924 р.; народна аматорська хор-ланка Старосільського СЦКД (художній керівник Г.С. Стеценко); хор Валявського СЦКД (керівник А.І. Федоров) [16]. Також, в області діяли інші народні аматорські хорові колективи. Наприклад, хор Уманського МБК на Обласному конкурсі районних хорових колективів ветеранів війни та праці у м. Сміла отримав І місце у 1997 р. [8, арк. 104].

Фольклорно-етнографічні самодіяльні колективи області можливо виділити в окрему групу лише умовно: репертуар деяких хорових колективів, вокальних ансамблів та ансамблів народних інструментів часто носив фольклорно-етнографічний напрямок, що було характерно для періоду національного відродження.

У 1991-2001 рр. існувала низка фольклорних колективів, що носили звання «народних аматорських» і діяли при клубних об'єднаннях Канівського, Чигиринського й інших районів області, а також ансамбль «Канівчанка», створений у Канівському коледжі культури і мистецтв. Найбільше таких колективів було у Драбівському районі.

Фольклорні колективи регіону спеціалізувалися на виконанні народних українських пісень, що виконувалися у певних костюмах і супроводжувалися притаманними їм чи іншій пісні діями. За репертуаром їх можна умовно поділити на ті, що виконували: 1) козацькі пісні; 2) весільні обрядові та календарно-обрядові пісні: колядки, щедрівки тощо; 3) старовинні українські пісні. Такий поділ можна провести лише умовно, беручи до уваги основний репертуар, так як часто колективи виконували різні за жанром пісні.

До аматорських фольклорних колективів, що виконували козацькі пісні, віднесено ансамбль «Козачка» Чигиринського РБК, керівник якого заслужений працівник культури України М.Х. Орленко. Вона пропагувала українську старовинну пісню серед населення області, збирала близько 200 давно забутих історичних козацьких пісень [15]. У 1991 р. колектив був лауреатом I Всеукраїнського фестивалю козацької пісні «Хортиця»

(м. Запоріжжя) [13]. Великий успіх мав народний чоловічий ансамбль «Калниболотський курінь» Катеринопільського РБК під керівництвом заслуженого працівника культури України А.М. Волинця завдяки театралізації козацьких пісень, танців, ігрових і побутових сюжетів, притаманних козацтву. Яскравою сторінкою серед таких колективів був ансамбль «Козаки-черкаси» Червонослобідського СБК Черкаського району (художній керівник Ю.В. Марштупа), виступи якого супроводжувалися жартами на конях і боєм козаків [13]. Особливої уваги заслуговував гурт авторської пісні «Козак Мамай і брати січовики» (керівник заслужений працівник культури України М.Д. Шапошник), що активно гастролював за кордоном (Бельгія, Польща, Румунія, США, Росія) [11].

Обрядові весільні пісні, колядки тощо з відповідними костюмами, атрибутикою та діями – основний репертуар народного аматорського фольклорного колективу «Придани» Вершинозгарського СБК Драбівського району та народного аматорського колективу любителів старовинної пісні «Спадщина» Драбівського РЦКД, учасники якого відтворювали старовинний український костюм, досліджували звичаї та традиції Драбівщини [16]. Фольклорний колектив, що виконував веснянки та весільні обрядові пісні, був народний самодіяльний автентичний колектив «Родовід» Білоусівського СБК Драбівського району, а фольклорно-автентичний колектив «Барвінок» Лебединського СБК Шполянського району спеціалізувався на виконанні пісень річного календарного циклу. Прикладом дитячого автентичного колективу був фольклорно-етнографічний дитячий зразковий колектив «Світлячок» Скорівського СБК Золотоніського району. До любителів обрядових пісень можна віднести народний аматорський фольклорно-обрядовий колектив «Свашечки» Вишневського СБК Драбівського району тощо. Більшість фольклорних колективів краю спеціалізувалися на виконанні стародавніх українських пісень: народний самодіяльний етнографічний український хоровий колектив «Поляни» Руськополянського СБК Черкаського району.

У регіоні існувала велика кількість співочих колективів: ансамбль старовинної української пісні «Мамина скарбниця» Городищенського МЦКТ, родинний колектив «Розрада» Степанівського СБК Драбівського району й інші. Їх репертуар становили українські народні та сучасні пісні. До складу деяких вокальних ансамблів входила інструментальна група або оркестр: як

приклад, народний аматорський ансамбль української пісні «Ордана» Тальнівського РБК і «Нива» Боровицького СБК Чигиринського району. Вони були учасниками районних та обласних свят, звітних концертів тощо та Всеукраїнських фестивалів народної творчості: ансамбль «Ордана» – лауреат I Всеукраїнського огляду-конкурсу «Народний спів» (м. Київ, 1993 р.), народний самодіяльний жіночий ансамбль «Мальви» Шполянського МБК – учасник фестивалю вокально-хорових колективів імені П.Д. Демущього (1995 р.), а чоловічий вокальний гурт «Гайдамаки» Шполянського МБК – лауреат III Всесоюзного огляду художньої самодіяльності (1991 р.) тощо.

Ансамблів пісні і танцю у регіоні було значно менше, ніж вокальних колективів: як приклад, «Обереги» Свидівцького СБК Черкаського району (художній керівник П.Р. Грицай), «Рідні напиви» Чорнобаївського РБК (художній керівник С.Д. Граната) [16] та інші. Основним їх репертуаром були українські народні пісні та танці.

Хореографічне мистецтво тісно пов'язана з історією народу, його традиціями та самовизначенням. Народна хореографія мала великі можливості щодо формування української нації, але у 1991-2001 рр. вона опинилася у скрутному становищі. За словами заслуженого працівника культури України Л.І. Гелун «Було мало спеціалістів з українського танцю, тому що значна більшість керівників-хореографів, які здобули освіту за часів СРСР, не отримали достатніх знань у цій сфері. Крім того, масовий від'їзд фахівців на роботу за кордон в перші роки незалежної України, робота засобів масової інформації майже виключно в річищі пропагування масової культури – все це створило певні проблеми в розвитку народного танцю» [4]. Цим пояснювалася мала кількість аматорських народних хореографічних колективів в області. У 1991-2001 рр. на Черкащині існували наступні хореографічні ансамблі, основним репертуаром яких були українські народні танці: «Дивоцвіт» Драбівської ДШМ, «Сміляночка» Смілянської ДШМ, «Барви» Худяцького СБК Черкаського району та інші.

Діяльність ансамблів народних інструментів вимагала фінансових затрат, тому їх більшість у 1990-ті рр. поступово припинила існування. Ансамблі народних інструментів були здавна поширені в Україні як носії народної інструментальної культури. Вони займали значне місце у побуті (грали на святах, весіллях тощо). Для України характерними були троїсті музики. Такі аматорські колективи

грали танцювальну музику, деякі пісенні мелодії та супроводжували хоровий і сольний спів. Народні ансамблі «Троїстих музик» діяли при Деренківському СБК Корсунь-Шевченківського району, Байбузівському СБК Черкаського району тощо.

Окрім троїстих музик, у регіоні були інші ансамблі народних інструментів: ансамбль українських народних інструментів «Вечорниці» Шполянського МБК, дитячий ансамбль народної музики «Дзвіночок» Попівського СБК Смілянського району – єдиний в Україні, де грали на сопілці, балалайці, мандоліні та «бугаю» [17] й інші.

Особливої уваги заслуговував зразковий дитячий ансамбль гармоністів Жашківського РБК і його керівник заслужений працівник культури України І.І. Сухий. Завдяки його наполегливості та любові до гармоні у 1991 р. створено ансамбль, який наразі став мистецькою візитівкою м. Жашків. Ансамбль був лауреатом обласних, всеукраїнських і міжнародних конкурсів, побував з концертами у багатьох містах і селах України, також у Білорусі, Росії, Італії. На основі його роботи і з ініціативи І.І. Сухого було відкрито музейну кімнату у 2005 р., а у 2011 р. – єдиний в Україні Музей української гармоніки у м. Жашків [7].

Але найбільших матеріальних затрат потребували духові оркестри, тому їх було вкрай мало в області: наприклад, духові оркестри, створені при Бузівському СБК Жашківського району, Староковрайському СБК Чорнобаївського району, Кам'янському РБК [18] й інші. В основі їх репертуару – твори української та зарубіжної класики, українські народні пісні, естрадні твори, популярні твори воєнного періоду, марші сучасних авторів тощо. Аматорські духові оркестри були учасниками свят місцевого та регіонального рівня. Крім того, влітку вони часто грали вечорами у парках на вихідні, розвиваючи, таким чином, музичну культуру населення.

Таким чином, аматорські творчі колективи області поділялися на хорові, фольклорно-етнографічні, вокальні, вокально-хореографічні, хореографічні, ансамблі народних інструментів, духові оркестри та самодіяльні театри. Найпопулярнішими серед них були фольклорно-етнографічні ансамблі, а за репертуаром вони умовно поділялися на ті, що виконували: козацькі пісні, весільні обрядові, календарно-обрядові та старовинні українські пісні.

Отже, аматорські творчі колективи Черкаської області зіграли та продовжують відігравати значну роль у формуванні національної самос-

відомості та національного відродження українського народу. Їхні доробки є значним вкладом у відродження культури, традицій та історії нашої держави. Вважаємо, що наукова розвідка стане у пригоді всім, хто цікавиться новітньою історією та регіоналістикою зокрема.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Андрійчук П.О. Українське народне хорове мистецтво як сценічний виразник традиційного народного гуртового співу: методична розробка // Українські культурні дослідження. URL: http://culturalstudies.in.ua/zv_2009-3.php
2. Архівний відділ департаменту управління справами Черкаської міської ради (далі – Архівний відділ ДУСЧМР). Ф.Р-159. Оп.4. Спр.930. 476 арк.
3. Архівний відділ ДУСЧМР. Ф.Р-623. Оп.1. Спр.127. 13 арк.
4. Гелун Л.І. Національна хореографічна Спілка України в реалізації державної культурної політики // Українські культурні дослідження. URL: http://culturalstudies.in.ua/knigi_10_15.php
5. Глущенко А. Браво, «Криниця»! // Черкаський край. 1993. 11 березня. С. 2.
6. Григорович А. Я не скажу тобі прощай // Черкаський

край. 1993. 9 червня. С. 2.

7. Даниленко О. У Жашкові гармонь заграла – в Європі почули // Черкаський край. 2012. 26 грудня. С. 2.
8. Державний архів Черкаської області (далі – ДАЧО). Ф.Р-3074. Оп.2. Спр.39. 366 арк.
9. ДАЧО. Ф.Р-5791. Оп.1. Спр.37. 68 арк.
10. ДАЧО. Ф.Р-5791. Оп.3. Спр.38. 96 арк.
11. Ескіз до біографії // Черкаський край. 1993. 31 березня. С. 5.
12. Кукса О. Охматівський хор, який організував Порфирій Демуцький, був знаний по всій Україні // Нова Доба. 2000. 7 березня. С. 6.
13. Новицький А. Запрягайте, хлопці, коней... // Черкаський край. 1991. 7 вересня. № 157. С. 4.
14. Озірний В. Пісня, що зігриває душу: штрихи до колективного портрета // Черкаський край. 1992. 4 квітня. С. 4.
15. Петриченко О. Пісня – її доля // Черкаський край. 1993. 11 березня. С. 4.
16. Спіркіна О.О. Культурно-мистецьке життя Черкащини 1991-2001 років у контексті національного відродження: Дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Черкаський національний університет імені Б. Хмельницького. Черкаси, 2013. 343 с.
17. Тясминський А. «Дзвіночок», браво! // Черкаський край. 1994. 14 квітня. С. 2.
18. Тясминський А. Оркестр наш духовий // Черкаський край. 1994. 5 лютого. С. 8.

Спіркіна Оксана Роль аматорських творчих колективів у формуванні національного відродження Черкаського краю у перше десятиріччя незалежності України

У статті показано роль аматорських творчих колективів у формуванні національного відродження Черкаської області у перше десятиріччя державної незалежності України. Дана характеристика та класифікація самодіяльних колективів регіону. Прیدілено увагу репертуару творчих колективів Черкаського краю. Відмічено, що культурне життя Черкащини відображало загальні тенденції, характерні для всієї України, які мали як позитивні, так і негативні риси, та мало певні регіональні особливості. Підкреслено актуальність наукової розвідки. На основі застосування загальнонаукових методів (аналіз, синтез, опис, пояснення) була досягнута мета та реалізовані заплановані завдання.

Звернено увагу, що аматорські творчі колективи – необхідні елементи відродження культури, традицій та історії Української держави.

Ключові слова: аматорський творчий колектив, репертуар, культурне життя, незалежність, національне відродження

Спіркіна Оксана Роль аматорских творческих коллективов в формировании национального возрождения Черкасского края в первое десятилетие независимости Украины

В статье показана роль аматорских творческих коллективов в формировании национального возрождения Черкасской области в первое десятилетие государственной независимости Украины. Дана характеристика и классификация самодельных коллективов региона. Уделено внимание репертуару творческих коллективов Черкасского края. Отмечено, что культурная жизнь Черкащины отображала общие тенденции, характерные для всей Украины, которые имели как позитивные, так и негативные черты, но имела некоторые региональные особенности. Подчеркнута актуальность научной работы. На основе применения общенаучных методов (анализ, синтез, описание, объяснение) была достигнута цель и реализованы запланированные задания.

Обращено внимание, что аматорские творческие коллективы – необходимые элементы возрождения культуры, традиций и истории Украинского государства.

Ключевые слова: аматорский творческий коллектив, репертуар, культурная жизнь, независимость, национальное возрождение

Spirkina Oksana Role of Amateur Creative Groups in Forming National Revival of Cherkasy Region in the First Decade of the Independence of Ukraine

The role of amateur creative groups in forming national revival of Cherkasy region in the first decade of the state independence of Ukraine is shown in the article. Characterization and classification of amateur groups of the region are given. It is paid attention to the repertoire of the creative groups of Cherkasy region. It is shown that the cultural life of Cherkasy region reflected general tendencies typical for the whole Ukraine which have both positive and negative features. The research gives an opportunity to claim that the cultural and artistic life of the region had certain regional peculiarities. The urgency of this scientific work is underlined. The leading approach of this article is an interdisciplinary one. The conceptual apparatus of this scientific work is characterized by the usage of terms and categories both traditionally historical and borrowed from other contiguous sciences (historical psychology, culture study and others). On the basis of the appliance of the general scientific methods (analysis, synthesis, description, explanation) the goal was achieved and planned tasks were realized. It is underlined that amateur creative groups are necessary elements in reviving culture, traditions and history of Ukrainian State. The materials of the article may be useful for further study of the history of Ukraine, the history of Ukrainian culture and the history of separate regions of our country of the period of the state independence of Ukraine.

Keywords: amateur creative group, repertoire, cultural life, independence, national revival